

31 maart 2021

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Nogmaals: de Ad als 'hub' in leerlijnen... stapelen... differentiëren binnen het systeem

En valt er alvast iets te leren in internationaal verband – kijkend naar binaire stelsels?

Een paar zaken... voor het Nationaal Onderwijsprogramma (dat is aangekondigd)

Een tijdje geleden hebben we aandacht geschonken aan de mogelijkheid om de Ad-opleiding meer dan nu al het geval is, te gaan inzetten voor het verder gaan flexibiliseren van leerwegen binnen het hbo – en de aanleverende opleidingen – als daarvoor de ruimte wordt geboden. Er is nog steeds in ons land, en ook in veel andere landen, een focus op het behalen van een 'full degree', en dan hebben we over een complete bachelor- dan wel masteropleiding binnen het hoger onderwijs. Natuurlijk zijn er de opleidingen op niveau 5 zoals onze Associate degree ('vertaald' naar Graduaat in Vlaanderen), maar nog steeds wordt in veel van die landen door koepels voor het hoger onderwijs benadrukt dat de bacheloropleiding de beste route naar het meest bruikbare diploma is een prima baan te vinden. Dat onderhand die gedachte steeds vaker aldaar geen gevolg in de statistieken als zodanig krijgt, is kennelijk geen belemmering – al zal de tijd het heel snel gaan leren, vooral nu met het herstel van de pandemie in zicht.

Zeker in landen die een 'unitair' systeem kennen, dus met alleen 'universiteiten', zet die positionering van het hoger onderwijs flink wat spanning op jongeren, in de 'race naar boven'. Er is als zodanig maar één route naar en binnen het hoger onderwijs, ook al is het vaak zo dat binnen die instellingen in de praktijk verschillende soorten opleidingen worden aangeboden, academisch, professioneel dan wel een mix daarvan.

Binaire systemen

Er zijn echter relatief veel landen die een 'binair' systeem kennen binnen het hoger onderwijs. Dat betekent dat er nadrukkelijk en ook wettelijk onderscheid wordt gemaakt tussen twee type instellingen, samen het aanbod invullend binnen de 'National Higher Education Area' op basis van de afspraken voor de EHEA, dus het Bologna Process¹.

Men kijkt dan naar de zgn. oriëntatie die wordt gehanteerd, om tot de volgende binaire indeling te komen:

¹ Voor alle duidelijkheid moet worden gemeld dat er geen Europese wetgeving is voor de EHEA. Het Bologna Process is door de landen zelf ingesteld, om afspraken met elkaar te kunnen maken. Maar niets daarvan is bindend voor de 48 landen die meedoen. Het is op vrijwillige basis dat de Dublin Descriptoren, de European Standards and Guidelines (accreditatie, EVC e.d.), de namen (graden), het inzetten van het ECTS voor internationale samenwerking en andere instrumenten worden gebruikt. Daarom kunnen we als Nederland bijvoorbeeld niet de EC gebruiken als nationale eenheid, aangezien er geen wettelijke basis voor is in Europa en er verder niets is afgesproken over het aantal uren dat met 60 EC internationaal wordt afgedekt. Engeland doet dat met 20 uren, wij met 28 en andere landen zitten ergens tussen de 20 en de 30 uren.

Daarnaast kennen nog heel veel landen hun nationale systeem en een daarbij behorende aanpak. Die kunnen dus zelf bepalen wat er onder hun nationale hoger onderwijs valt. Dat mogen ook opleidingen zijn die in andere landen als mbo-5 worden gezien. Of als bepaalde bedrijfsopleidingen op niveau 5 en hoger.

Overigens is het EQF vastgesteld in 2008 door het Europees Parlement en daarmee is de status ervan wel vastgelegd. Maar geen enkel land hoeft het EQF te gebruiken voor het eigen nationale raamwerk. Bovendien is er geen Europees bureau waar je als instelling kunt aankloppen voor het inschalen op een niveau van het EQF. Dat moet altijd via het eigen nationale bureau (het NCP) en dat is lastig voor kwalificaties die in meerdere landen worden aangeboden, dus internationaal functioneren.

- Academic – behorend bij de ‘University’, dus onze universiteit, en het is simpelweg zo dat elk land dit begrip gebruikt, internationaal en ook ‘vertaald’ in de eigen taal naar iets vergelijkbaars, zodat niemand zich hoeft te af te vragen wat voor instelling ermee wordt bedoeld. Het begrip is veelal wettelijk beschermd. Men verzorgt dus ‘Academic Higher Education’, waarbinnen ook aan ‘research’ wordt gedaan, bekostigd.
- Professional – en dan komt er een hele rij aan mogelijke soorten instellingen, ook internationaal, voorbij. Het was eerst simpelweg ‘Polytechnic’², maar toen in Engeland in 1993 die instellingen zich ook University mochten noemen, verdween het internationale referentiekader. In Nederland en Vlaanderen hadden en hebben we de ‘hogescholen’ en daarvoor wordt nu de naam ‘University of Applied Sciences’³ gebruikt, naast ook in Vlaanderen het begrip ‘University College’⁴. In Duitsland vond men het prima dat het voorvoegsel bij de naam ‘Fachhochschule’ verdween en daarmee ook alleen Hochschule een mogelijk te hanteren naam werd. Maar door binnen het Bolognaproces permanent te blijven hameren op eenzelfde internationale naam voor dit type instellingen, spreekt men nu in dat verband steeds meer van ‘University of Applied Sciences’ alwaar opleidingen worden aangeboden binnen het raamwerk voor het Professional Higher Education – dus PHE⁵ naast AHE.

In Nederland wordt vanuit de hbo-hoek gesteld dat alhier ter lande een situatie bestaat met het hbo en wo die verder in weinig landen is te vinden. Echter, het tegenovergestelde is waar nl. dat de meerderheid van de landen ook een dergelijke verdeling kent binnen het hoger onderwijs. Dat kan ook door naast de universiteiten allerlei instellingen te scharen onder de aanbieders van het ‘tertiaire onderwijs’ en deze de wettelijke kans te bieden om beroepsgerichte opleidingen te verzorgen. Ook is best wel te zien dat niveau 8 bij een professionele instelling kan worden verzorgd, maar dat de graad door de universiteit wordt afgegeven, in formele zin. Kortom, enig streven naar nog meer helderheid binnen de European Higher Education Area zou helemaal niet verkeerd zijn.

Level 5 in de systemen – tot kortgeleden vooral

In 2005 dook in Europa voor het eerst de Short Cycle HE (SCHE) op, om binnen het Bolognaproces door allerlei partijen te worden tegengewerkt d.w.z. dat er druk werd uitgeoefend op de zgn. Bologna Follow-Up Group (BFUG) om een formele invoering tegen te houden. Dat gebeurde vanuit landen zoals Duitsland en organisaties zoals EURASHE (Europese vereniging van hogescholen), parallel aan de verdere invoering van het begrip UAS. Pas in 2018 besloten de aangesloten landen om de SCHE formeel een plek in de EHEA te geven – niet om verplicht aan te bieden, maar dat geldt ook voor niveau 8, dus de ‘Doctoral’⁶, als het gaat om de diverse sub-sectoren.

De belangrijkste reden was dat in steeds meer landen de roep om het inbedden van de SCHE in het Bolognaproces een formele aanpak mee te geven, luider werd. Men zou dan ook veel meer internationaal kunnen samenwerken en de doorstroom naar de Bachelor ook beter en soepeler

² Wij als Nederlanders en Vlamingen denken bij ‘technic’ vooral aan ‘techniek’ en daarbij passende opleidingen. Maar in de Engelse context staat het voor de relevantie met het werkveld, met de bedrijvigheid en dus de arbeidsmarkt, en de sectoren waarvoor praktische competenties nodig zijn. Zo kent men in die landen ook het begrip ‘Technical and Vocational Education and Training’. Dat ‘poly’ heeft te maken met een instelling die zorgt voor alle soorten opleidingen waarvoor beroepsgerichte competenties nodig zijn. Dat er nu Universities of Applied Sciences zijn, legt de nadruk veel sterker op de meer beta-achtige opleidingen, zeker met het weglaten van de studies die vallen onder ‘Applied Arts’. Een opmerkelijk fout, in de loop der jaren evenwel ‘voor het gemak’ overgenomen door steeds meer landen – en dat laat de ‘volgzaamheid’ zien...

³ UAS is in 2008-2009 voor het eerst gebruikt, in Nederland, Finland, Duitsland en o.a. Zwitserland, als uitkomst van een project onder leiding van de toenmalige HBO-raad. Het was een niet bestaand begrip, maar men wilde koste wat kost de Engelse naam ‘University’ in de markt zetten. Toenmalig minister Plasterk gaf uiteindelijk onder allerlei druk toe aan het verzoek.

⁴ De Hogeschool Leuven ging als eerste die naam gebruiken ondanks de wettelijke eis dat er alleen Vlaamse begrippen mochten worden gebruikt. Deze ‘onderwijsburgerlijke ongehoorzaamheid’ werd door de overheid en de VLHORA (de Vlaamse VH dus) geaccepteerd.

⁵ In Nederland en Vlaanderen spreken we van HBO, dus Hoger Beroeps Onderwijs, in het Engels vertaald, in die volgorde, naar: Higher Professional Education, dus de hogere niveaus van het beroepsonderwijs, en niet zoals in de internationale context het hoger onderwijs met de focus op het beroepenveld. Dat is een bijzonder en interessant subtiel verschil.

⁶ Internationaal wordt het ‘Doctoral’ genoemd. In Nederland is het Doctor (D) of Doctor of Philosophy (PhD). Daarmee volgt ons land dus ook niet alle afspraken binnen het Bolognaproces.

kunnen vormgeven. In Nederland hadden we al in 2006 de Associate degree, waarna ergens halverwege het recente decennium Vlaanderen in de formele zin volgde. In andere landen werd ervoor gekozen om bestaande tweejarige opleidingen om te vormen naar een type dat aan (de meeste van) de randvoorwaarden van de SCHE voldoet. Al gaandeweg moesten de leden van de BFUG en dus ook de ministers van de aangesloten landen erkennen dat het nog langer negeren van deze ontwikkeling schade aan de samenwerking zou kunnen brengen. De huidige situatie is nog steeds een politiek compromis, maar de eerste stap naar een volledig 'systeem met vier cycli' is wel gezet.

Daarbij speelde vooral ook mee wat gebeurde in landen met een binair hoger onderwijssysteem. De overheid kon besluiten de SCHE een kans te geven, zonder de academische wereld ermee lastig te vallen. Het onderbrengen van de tweejarige opleidingen bij het 'Professional Higher Education' was een mooie tussenoplossing, om toch dit type in de markt te kunnen aanbieden en – heel belangrijk – de juiste controle over het aanbod in het hoger onderwijs te behouden. Daarmee kon een deel van het totaal-systeem tegen andere invloeden worden beschermd.

MBO (VET) naar boven groeiend - internationaal

Het bovenstaande 'effect' werd en wordt gezien als een vorm van 'vocational drift', als een reactie op de 'academic drift'. Dat is de al geruime tijd spelende beweging die aanbieders van 'Vocational Education and Training' (VET, ons mbo) vertonen door steeds meer en meer ook opleidingen op niveau 5 en intussen eveneens op 6 en zelfs 7 aan te bieden. Daarmee dringen ze als het ware de nationale tertiaire sector⁷ binnen, naast hetgeen er al is aan 'higher education'. De soortnaam is altijd Higher VET geweest, maar Higher Vocational-Professional Education (HVPE) lijkt nu opgeld te doen, met het oog op het opbouwen van een eigen 'sector' daarvoor.

In een land met een binair systeem waarbinnen als een SCHE is opgenomen is het niet zo gemakkelijk een derde soort instelling te introduceren bijvoorbeeld via een VET College dat niveau 5 aanbiedt. Echter, als het om een beweging binnen een unitair hoger onderwijssysteem gaat, dan is het andere koek. De universiteiten zullen niet graag een nieuw type instelling ernaast willen hebben, en zeker niet een vorm die lijkt op de introductie via een omweg van een 'University of Applied Sciences', en dus gaan ze op hun wetenschappelijke strepen staan.

Maar de overheid kan die beweging juist toejuichen en niet in de slag te gaan met de universiteiten, en aldus VET-Colleges toe te laten op de hogere niveaus. Dat gaat uiteraard niet zonder slag of stoot, zoals is te zien in Noorwegen, Zweden, Kroatië, Italië en nog wat meer landen. Maar werkgeversorganisaties willen die samenwerking met Colleges juist wel uitbreiden en spannen dan goed en effectief samen met politici en ministeries die een dergelijke visie delen.

HVET, HVPE, VET-5... en andere vormen

Het is natuurlijk gigantisch interessant om te merken dat er de laatste tijd een versnelling plaatsvindt op dit punt in landen waarin of alleen maar universiteiten zijn of de 'hogescholen' zich nadrukkelijk in de kijker trachten te spelen met het 'imiteren' van hetgeen de universiteiten al afdekken. Er ontstaat aldus ruimte voor sterk op de arbeidsmarkt gerichte kwalificaties, niet vanwege het 'praktijkgerichte onderzoek' dat ook wel bij die universiteiten is te vinden, maar door programma's aan te bieden die aansluiten bij de competenties die men van dergelijke studenten verwacht. Er zijn bijvoorbeeld steeds meer landen waar de afgestudeerde bachelorstudenten alsnog kiezen voor een dergelijke tweejarige opleiding.

Een punt van aandacht is of daarmee via een omweg een aanbod ontstaat voor opleidingen die vallen onder het begrip Short Cycle HE. Er zijn Colleges die dat graag zien, vanwege de status die eraan kan ontleend – op zich begrijpelijk. Maar men realiseert zich ook dat het al heel goed zou zijn als deze opleidingen op niveau 5 (en 6) een eigen formele erkenning krijgen, met een goede positionering, via afspraken over doorstroom naar een bacheloropleiding en door de stevige erkenning door het werkveld. Dat kan meehelpen om a.s. studenten (en hun ouders) een alternatief te bieden voor de academische opleidingen. Dat lijkt ook het streven te zijn, zoals valt te zien in diverse landen die al wat langer met dit bijltje zijn gaan hakken.

⁷ Een poging om deze beweging te bagatelliseren is om hierbij te spreken van 'post-secondary education' en de kloof met het hoger onderwijs in stand te houden. Zweden is een duidelijk voorbeeld, maar meer landen doen hieraan mee. Het lijkt echter een kwestie van tijd voordat die 'blurring situation' tot het verleden behoort.

In Nederland dook ineens in aanloop naar de verkiezingen in een aantal partijprogramma's het begrip 'mbo-5' op, dus het mogelijk gaan maken voor mbo-instellingen om programma's naast de Ad in het hbo te gaan ontwikkelen – en ook aan te bieden. In een eerdere nieuwsbrief is al aangegeven dat de huidige samenwerking met hogescholen al voldoende ruimte en aanknopingspunten biedt. Maar de discussies die in andere landen zijn losgebarsten, vormen zeker een inspiratiebron voor ons Nederlandse (en ook het Vlaamse) systeem.

Het is in dat kader goed om te merken dat recent toch ook wel duidelijk is geworden dat het benadrukken van de eigen status en oriëntatie veel beter is dan het gaan concurreren met de instellingen voor het hoger onderwijs. Dat blijkt uit het kiezen voor internationale benamingen – en daarop gebaseerd nationale begrippen. Nu er steeds meer landen komen die daarvoor opteren, kan men met elkaar samenwerken binnen de internationale netwerken, net als dat het in 2000 met het Bolognaproces gebeurde voor het hoger onderwijs. Je moet denken aan benamingen als:

- Higher Vocational Education
- Vocational-Professional Education
- Higher VET.

Het zijn namen die op zich prima passen binnen de 'overkoepelende' naam 'Higher Vocational-Professional Education' – al zal een land dat onlangs het begrip Short-Cycle Vocational Education heeft ingevoerd nog wel even een 'draai' moeten maken...

Flexibele invulling van deze sector (HVPE)

In landen die recent op basis van alle ontwikkelingen een nationale aanpak lanceerden – en dan mag zeker worden gedacht aan de aandacht die er kwam in allerlei landen na het aanvaarden van de SCHE in 2018 als een formele, op zichzelf staande typering binnen het hoger onderwijs – wordt ook bezien of er allerlei mogelijkheden zijn om die HVPE-sector (om dit begrip maar even te gebruiken als 'anker') meer flexibel te maken. Dat wil bijvoorbeeld zeggen dat het niet altijd nodig is om het aanbod af te stemmen op formats die men kennelijk overal wil, moet en kan gebruiken.

Daarbij speelt ook mee dat in het hoger onderwijs vaak sprake is van een behoorlijke hoeveelheid uitvallers en jongeren die vastlopen. Het is dan de vraag wat de waarde is van hetgeen toch wel is gedaan en behaald, met een oog op het civiel effect van eventuele certificaten die kunnen worden uitgereikt. Daarnaast wil men andere formats gebruiken, om daaraan tegemoet te komen.

Het moet worden gezien als een eerste aanzet in internationaal verband, zoals ook laatst bleek tijdens de Annual Conference van CHAIN5, gehouden op 11 en 12 maart jl. Een paar voorbeelden van dit alles:

- Een smalle opleiding van 120 punten, waarvan 60 op niveau 6 worden aangeboden – met na de eerste 60 punten een certificaat en aan het eind een diploma.
- Een opleiding van 180 punten naast de academische bacheloropleiding van 240 punten, met de optie om aan het eind een overstap te maken.
- Onderbrengen van erkende branche- en beroepsgerichte certificaten in een tweejarige opleiding.
- Combineren van een tweejarige opleiding met een uitloop van een half jaar, ingevuld met certificaten op een hoger niveau.
- Combineren van een formele opleiding met de mogelijkheid om via minoren ook te voldoen aan eisen die voor specifieke branchediploma's (niet-formeel) gelden.

Nederland en mee-doen...

Met het Nationaal Onderwijsprogramma in aantocht en het verder in gang gaan zetten van discussies over het flexibiliseren van het hbo - en meteen ook maar het mbo - zou op basis van hetgeen zich nu ook elders afspeelt kunnen worden nagedacht om nu toch maar eens tot een verdere differentiatie van het aanbod over te gaan. Daarbij moet en kan het bekostigde onderwijs op een keurige wijze binnen het 'level playing field' met de private aanbieders samenwerken, met inbreng van elkaars sterke kanten en 'unique selling points'.

De Ad-opleiding leent zich daarbij prima voor het in een aantal pilots gaan bezien wat er mogelijk is, ook als het gaat om die gedachte om meer opties voor mbo-4-gediplomeerden te scheppen om een hoger niveau te bereiken. Nederland moet laten zien dat ze ook binnen het bestaande systeem tot effectieve aanpassingen bereid zijn, en die zeker hard nodig zijn in de komende jaren.